

Bedre rettsvern for stipendiater

Forskningsetikken handler ikke bare om normer og lovkrav. Den handler også om å virkeliggjøre et gammelt Østens visdomsord om at kjærligheten er større enn sannheten. Etter press fra bl.a. Sivilombudsmannen foreslår departementet nå lovendringer for å styrke doktorgradskandidaters rettsvern.

Forskningsetikken kan bli pervertert til et sannhetsdogme hvis den blir forstått bokstavelig og ikke settes inn i en sammenheng der barmhjertighet og kjærlighet også har sin plass (1). Normene for god forsknings- og publiseringsetikk må først og fremst vises ved at universitetslærerne går foran som gode rollemodeller. Derfor har vi ikke bare ansvar for «kandidatproduksjonen», men også for medmenneskelighet og dannelse i vår omgang med akademiske rekrutter. Hvis vi overbetoner produksjonen og det instrumentelle, kan vi fremme en form for pedagogisk «schizofreni» der det medisinske akademiet, i stedet for å fremme helse og menneskelig vekst, omvandles til krigsskueplass for ambisiøse kynikere (2).

I 2011 vedtok Det medisinsk-odontologiske fakultet i Bergen å tvangsavslutte et ph.d.-løp og utestenge en stipendiat for livstid. Straffen var ikke rettmessig. Saken har versert ved Universitetet i Bergen i mer enn tre år. Nå har den sentrale klagenemnd ved universitetet kommet til en rettskraftig kjennelse: Fakultetets anklage om forsettlig fusk er kjent ugyldig, utestengingen er kjent ugyldig, nektingen av omlevering er kjent ugyldig – og kandidatens straff for «grovt uaktsom» kildebruk var «sonet» ferdig i mai 2012. Det arbeides nå for at universitetets ledelse, fakultetet, veileder og kandidatens avdeling skal bidra til at saken avsluttes på en måte som også er verdig for kandidaten (3).

For meg illustrerer denne saken et stort dilemma i måten vi forstår vitenskapen og vitenskapens plass i samfunnet på. Vitenskapens triumf kan ha bidratt til å gjøre humanismen hovmodig. Kravet til sannferdighet skal vi ikke skusle bort, men sannhet uten barmhjertighet blir fort til barbari. Det er når sannferdighetskravet blir til overtro på vitenskapelig objektivitet at akademiet kan bli sin egen verste fiende. Den selvhøytidelige beskyttelsen av egne sannheter kan bli til hovmod og dømmesyke. I et slikt miljø kan fariseisme, hykleri og dobbeltmoral umerkelig vinne fotfeste. Typisk ble det midt under prosessen mot den aktuelle ph.d.-kandidaten avslørt at en fremtredende professor ved Universitetet i Bergen i en populærvitenskapelig artikkel hadde stjålet tre firedeler av et manuskript fra en annen kilde – uten å kreditere opphavspersonene. Plagiatet fikk ingen konsekvenser for professoren. Samtidig mente universitetets ledelse at ph.d.-kandidaten fortjente livstidsstraff.

Jesu erkjennelsesfilosofi

Den sekulære mentalitet er preget av en uinteressert likegyldighet til Jesu filosofiske nybrottsarbeid i forlengelsen av den aksiale tidsalderen. Han er uinteressant for den sekulære majoritet, og de troende mangler ofte frimodighet til å fremme hans radikale erkjennelses- og moralfilosofi. Filosofer i vår samtid, slike som Charles Taylor og Jürgen Habermas, mener at vi må revidere dette sekulære sneversynet og vende tilbake til den aksiale tidsalder (4, 5). Jesu fortjeneste var nettopp å peke på at empirisk viten og fornuftmessig fortolkning var skadelig dersom det ikke ble satt i en sammenheng der kjærlighet og barmhjertighet var bærende fundamentaler.

«Matteuseffekten» blir av den sekulære uvitenhet forstått som skjevfordeling av materielle goder. Jesu budskap var at det å tale utelukkende til fornuften skapte økte sosiale skiller. Hans erkjennelsesråd var å innvie medmennesker i et fortellende fellesskap der vi bemyndiger hverandre gjennom en lyttende og dialogisk moralitet (Matt 13,12). Derfor trenger vår samtid en reformasjon både blant de sekulære og blant de troende (6).

Rettsvernet må sikres

Jeg har engasjert meg i denne saken, ikke minst fordi jeg har oppdaget hvor skjørt rettssamfunnets vern mot intoleranse og diskriminering kan være. Sivilombudsmannen har under saksgangen funnet at lovverket er mangelfullt og doktorgradskandidaters rettsvern tilfeldig. Derfor har han appellert til den forrige regjeringen om å styrke lovverket og sørge for bedret rettsvern og likebehandling. Kunnskapsdepartementet har foreslått endringer i universitets- og høyskoleloven, og disse har vært til høring. Men jeg føler meg ikke overbevist om at rettsvernet dermed blir bedre.

Regjeringen ønsker å legge lov om redelighet i forskning til grunn for rettsvernet. Problemet med denne loven er at den sidestiller forsettlig fusk med grov uaktsomhet. Erfaringene fra denne saken er at grenseskillene mellom disse forseelsene er gjensidig for stor grad av subjektivt skjønn og tilfeldig forhandling. Kan vi akseptere et lovverk der forsettlig og uaktsomhet sidestilles? Er det rimelig at akademiske institusjoner får kompetanse til å avsi «livstidsdommer»?

En annen vesentlig mangel ved forslaget fra regjeringen er at kandidatene ikke skal sikres advokathjelp. I den aktuelle sak var

det påtrykk utenfra som sikret representasjon og kontradiksjon. Er det en rettsstat verdig? Høringsnotatet tar som premiss at ph.d.-kandidater er ansatt i institusjoner og har automatisk rett til representasjon gjennom medlemskap i fagforeninger. De påstås også å ha økonomisk bærekraft i ansettelsesforholdet til å sikre seg rettslig bistand (7). Den aktuelle kandidat var ukjent med norske fagorganisasjoner. Han var ikke organisert, og Forskerforbundet ville ikke representere ham. Hans stipend utløp samtidig med utestengingsvedtaket, og han var uten økonomisk evne.

Regjeringen bør se med nye øyne på lovforslaget: Vi i akademiet bør tenke oss vel om før vi tilkjennes en kompetanse vi ikke fortjener.

Eivind Meland

eivind.meland@igs.uib.no

Eivind Meland (f. 1950) er fastlege og professor ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin, Universitetet i Bergen. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Litteratur

- Meland E. Forskningsetikk, sannhet og kjærlighet. Tidsskr Nor Legeforen 2012; 132: 1731–2.
- Sanger M. The schizophrenia of contemporary education and the moral work of teaching. *Curric Inq* 2012; 42: 285–307.
- Hellesund D. Hevar utvisning på livstid. På høyden, 2014. <http://pahoyden.no/2014/02/hevar-utvisning-pa-livstid> [21.2.2014].
- Taylor C. *A secular age*. Cambridge, MS: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.
- Habermas J. Religion in the public sphere. *Habermasforum* 2010; 22. <http://habermasforum.dk/index.php?type=onlinetexts> [21.2.2014].
- Meland E. Det hellige som kilde til helse. Stavanger: Eide Forlag, 2012.
- Kunnskapsdepartementet. Høring – forslag til endringer i universitets- og høyskoleloven. 2013. www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2013/hoering---forslag-til-endringer-i-univers.html?id=732663 [21.2.2014].

Mottatt 21.2. 2014, første revisjon innsendt 3.3. 2014, godkjent 4.3. 2014. Redaktør: Erlend Hem.

Publisert først på nett.

 Engelsk oversettelse på www.tidsskriftet.no